

ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ *)

Ζούμεν ευτυχώς εις εποχήν, καθ' ἣν ἡ ἐπιστήμη κυριαρχοῦσα, προσπαθεῖ νὰ εἰπῇ τὴν τελευταίαν λέξιν πρὸς εὐρεσιν, εἰ δυνατόν, τῆς ἀληθείας, πρὸς δικαιοσύνην ἐνὶ τοῖς καὶ αὐτῶν τῶν ἀποπημάτων, πρὸς λογικὴν ἐξηγήσιν καὶ αὐτῶν ἐστὶ τῶν πραγμάτων τὰ ὅποια φαίνονται ἀνεξήγητα, ἀκατανόητα, ἀλλόκοτα.

Συνεπῶς καὶ ὁ ἡμέτερος μέγας καλλιτέχνης Θεοτοκόπουλος ἔσχε τὸν σοφὸν συνήγορον, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν παραλογισμόν, ὅστις φαίνεται ἐν τῇ τεχνοτροπίᾳ τῆς δευτέρας περιόδου τῆς τέχνης του. Εἴδομεν γινᾶς νὰ ἀνοράσων αὐτὸν ὅχι μόνον ἰδιότροπον, ἀλλόκοτον, ἀλλὰ καὶ τρελλόν, καὶ τὸν διαπρεπῆ Πορτογάλλον νὰ ἐξετάσῃ τὰ ἔργα τῆς δευτέρας περιόδου του καὶ ὑπὸ ἀνατομικὴν ἔποψιν.

Γώρα ἂς ἀκούσωμεν καὶ τὸν συνήγορον τοῦ μεγάλου Κρητὸς καλλιτέχνου. Ὁ συνήγορός του δὲν εἶναι τυχαῖος· εἶναι ὁ διακεκριμένος τῆς Μαδρίτης ὀφθαλμολόγος German Beritens, ὅστις διὰ μελετῶν δημοσιευθεισῶν ἐν Μαδρίτῃ πρὸ μηνῶν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Porqué el Greco pinto como pinto» καὶ «Por esos Mundos» ἐπιστημονικῶς θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ «Ἑλλήν καλλιτέχνης δὲν ἦτο παράφρων, ἀλλ' ἔπασχε τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ ὁ σοφὸς λατὼν οὗτος Ἰσπανός, συμπράττει ὅτι ὁ Θεοτοκόπουλος δὲν ἦτο »τρελλὸς καὶ οὐδὲ ἐζήτει νὰ διακριθῇ διὰ τὸ ἀλλόκοτον. Πάσχων ἀπὸ ἀστιγματισμὸν καὶ στραβισμόν, ἔσωγράφηζε ὅ,τι ἔβλεπεν ὡς τὰ ἔβλεπε, τὸσον θαυμασίως, ὥστε τὸ σύνολον «τῶν ὀργάνων τῆς ὁράσεώς του συνεβιβάζετο »νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ διορθώσῃ τὸν ἀστιγματισμὸν του. Ἀλλὰ τὰ ἐλαττώματα τῆς διαθλάσεως ἐπηύξανον μὲ τὴν ἡλικίαν. Ἐφθασε δὲ »εἰς εποχήν, καθ' ἣν εἶδε τὰ ἀντικείμενα μὲ »κάποιαν μῆκυνσιν, τὰ δὲ χρώματα δὲν συνέμ- »γνύοντο πλέον καὶ ἔχασαν τὴν εὐκρίνειάν των. »Καὶ παρέστησεν ἀντικείμενα καὶ χρώματα ὡς »τοῦ ἐφαίνοντο.»

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ὁ ἀστιγματισμὸς εἶναι ἀνωμαλὸς κατὰστασις τοῦ ὀφθαλμοῦ, συνισταμένη εἰς τὴν μὴ συγκέντρωσιν κατὰ τὸ αὐτὸ σημεῖον πασῶν τῶν προσερχομένων ἀπὸ φωτεινοῦ τινος κέντρου ἀκτίνων καὶ ὀφειλομένη εἰς τὸ ἄνισον τῶν γωνιῶν τῆς διαθλάσεως τῶν ἀκτίνων κατὰ τοὺς διαφόρους μεσημβρινούς κύκλους τοῦ ὀφθαλμικοῦ βολβοῦ. Ὁ Ἰσπανὸς ὀφθαλμολόγος ἐπιμένει ὅτι συχνὰ τῶν πασχόντων ἀπὸ ἀστιγματισμὸν οἱ δύο ὀφθαλμοὶ δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὀπτικήν ὀξύτητα, ἐξ οὗ ἔπεται ὡς ἀποτέλεσμα στραβισμός τις, ὅστις εἶναι ἐκτροπὴ τοῦ βλέμματος ἢ μᾶλλον τοῦ ὀπτικοῦ ἄξονος τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐξ ἧς ὁ ἕτερος τῶν ὀφθαλμῶν ἔχει τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἐστραμμένον πρὸς ἄλλο σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος. Ἄλλοτε μὲν ὁ αὐτὸς πάντοτε ὀφθαλμὸς ἐκτρέπεται, ἄλλοτε δὲ ἁμφοτέρω ἐν περιστροφῇ.

Ὡς πρὸς τὰ χρώματα, εἰς τοὺς πάσχοντας ἀπὸ ἀστιγματισμὸν συμβαίνει ὅτι αἱ χρωματικαὶ ἀκτίνες εὐρίσκονται εἰς ἄχθον, ποῦ δὲν ἀποδίδουν εἰς τὴν εἰκόνα τὴν ἀπαιτουμένην σαφάνειαν· εἶναι δὲ ἀμείβολος

καὶ ἡ γραμμὴ τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν χρωμάτων, τὰ ὅποια πάλιν φαίνονται συγκεχυμένα.

Πολλοὶ πασχουσιν ἀπὸ ἀστιγματισμὸν, ὅσκις ὅμως οὗτος ἐκτείνεται μέχρι συγκεχυμένης ὀψεως, παρίσταται ἀνάγκη διορθώσεως τοῦ κακοῦ τῇ χρήσει καταλλήλων φακῶν. Διό, κατ' ἀρχὰς τὸ ἐλλείπωμα τοῦτο διορθοῦται, ἀλλὰ, ἡ ἔνεκα τῆς αὐξανόμενης ἡλικίας ἢ ἔνεκα τῆς μεγάλης κοπώσεως, τὸ κακὸν αὐξάνει. Ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης, ὁ Ἰσπανὸς ὀφθαλμολόγος στηρίζει τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Θεοτοκόπουλου.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Κρητὸς καλλιτέχνου ἦσαν τῆς Ἑνετικῆς σχολῆς, καὶ τόσον τέλεια, ὥστε, ὡς εἶδομεν, ἐξελαμβάνοντο ὡς ἔργα τοῦ Tiziano. Ἦτο τότε εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Κατὰ τὸ πεντηκστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας περίπου ἀρχεταί ἡ δευτέρα περίοδος τῆς τεχνοτροπίας του, ἡ ὅποια θεωρεῖται ἡ πρώτη Ἰσπανικὴ τέχνη του, κατὰ τὸν Κόξιον. Ἀλλὰ συγχρόνως, κατὰ τὸν ὀφθαλμολόγον τῆς Ἰσπανίας Beritens, ἀρχίζει ἡ παθολογικὴ περίοδος. Κατ' ἀρχὰς, λέγει οὗτος, ἡ ἀνωμαλία ἦτο μικρά, διότι εἰς τινες εἰκόνας φαίνεται ἡ μῆκυνσις. Ὅταν ἀντέγραψε τὸ Bantinno de Tavera τὸ ὅποιον, πρὸ εἰκοσαετίας εἶχε τεχνουργήσῃ διὰ τὸν Maria d' Aragon, δὲν ὁμοιάζε πρὸς τὸ πρωτότυπον του. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐπιμήκυνσις ἔλαβε διαφόρους διαστάσεις. Ἐπίσης ἡ διεύθυνσις τῆς μῆκυνσεως μεταβάλλετο κατὰ τὴν κλίσιν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Ἐξεργάζετο τὰ ἀντικείμενα ὅπως τὰ ἔβλεπε καὶ ὅχι ὡς ἔπρεπε νὰ γίνουιν.

Ὁ πάσχων ἀπὸ ἀστιγματισμὸν βλέπει τὰ ἀντικείμενα μῆκυνόμενα κατὰ τὸν μεσημβρινὸν τὸν διαθλαστικώτερον τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἀφοῦ ὁ ὀφθαλμὸς παρακολουθεῖ τὴν κεφαλὴν κατὰ τὰς διαφόρους τῆς κλίσεις, ἔχομεν καὶ τὰς τροποποιήσεις τοῦ ἀνωμάλου μεσημβρινοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ὁ καλλιτέχνης ἐργαζόμενος κλίνει πολλάκις εἰς πλείστας στάσεις τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποστάσεις. Ὁ Θεοτοκόπουλος, παρατηρεῖ ὁ ἐπιστήμων ἱατρός, θὰ ἐδασκονίζετο, διότι δὲν ἔβλεπε πάντοτε τὸ ἔργον του ὡς τὸ ἤθελε, ὅτε πολὺ πλησίον τὸ ἐθεώρει, καὶ συνεπῶς ἐγκατέλειπε τὸ ἔργον ὡς καλλιτέρον τὸ ἔβλεπεν. Ὡς ἐκ τούτου ἐξηγοῦνται αἱ ἀπώτοιμοι ἐπιδιορθώσεις εἰς τινὰ τῶν ἔργων του.

Κατ' ἀρχὰς ἐγίνετο τὸ μάκρυνμα προσώπων καὶ ἡ ἐκασθένσις τοῦ χρωματισμοῦ. Ἀκολουθῶς ἐτίθεντο τὰ χρώματα συγκεχυμένα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Συμεών, ὃν ἐτεχνουργήσε πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὁμοιάζει πρὸς εἰκόνα παραγομένην ἐκ φωτογραφικῆς συσκευῆς, τῆς ὁποίας ὁ φακὸς δὲν ἦτο ἐν τῷ φωτὶ.

Ἄν ὁ Ἰσπανὸς ὀφθαλμολόγος ἔχει δίκαιον, ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος καλλιτέχνης ἔπασχεν ἀπὸ ἀστιγματισμὸν καὶ στραβισμόν, ἀδίκως οἱ τεχνουργεῖται ἐπικρίνουν ἔνα πάσχοντα, ὅστις κατεδασκονίζετο διὰ νὰ δυναθῇ νὰ ἐπιτύχῃ ἔργα εἰς τὴν τελειότητα, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει.

Ναὶ μὲν εἶχε τὴν εὐγενὴ φιλοδοξίαν νὰ μορφώσῃ ἰδίαν τεχνοτροπίαν, ἀλλ' οὐδέποτε βεβαίως καὶ τὴν ἰδιοτροπίαν νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν τὴν φύσιν, ἀφοῦ ἦτο ὅχι μόνον καλλιτέχνης, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμων.

*) Τέλος.

Ὁ Θεοτοκόπουλος, ὡς ἤτο ἐπόμενον, ἐν Ἰσπανίᾳ εἶχε μαθητὰς πολλοὺς. Ὁ υἱὸς του Γεώργιος Μανουήλ ἤτο καλλιτέχνης, καὶ τῇ 10 Μαρτίου τοῦ 1625 ἔστους, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ὠνομάσθη ἐπισήμως γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων τῆς Μητροπόλεως τοῦ Τολέδου, ἀπέθανε δὲ τῷ 1631.

Παρατηρητέον ὅτι, ὡς γράφουσιν οἱ βιογράφοι, οἱ μαθηταὶ του ἐμιμήθησαν τὰς ἀρετὰς τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῶν καὶ οὐχὶ τὰ ἐλαττώματα, διὰ τοῦτο διέπρεψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν μεγάλως.

Ὡς πρὸς τὸν χρωματισμὸν ἠκολούθησαν τὸν ζωηρὸν τῆς πρώτης περιόδου τοῦ διδασκάλου, δηλαδὴ τὴν ἐνεργητικὴν σχολὴν τοῦ Tiziano.

Ἀναφέρονται τινὰς τῶν μαθητῶν τοῦ Θεοτοκόπουλου.

Λουδοβίκος Τριστάν (1586—1640) ἐκ Τολέδου, ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ ἔργα του ὁ Velasquez καὶ νὰ τὰ μελετήσῃ καὶ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτῶν. Πολλοὶ εἶναι οἱ ὠραῖοι πίνακές του καὶ αἱ προσωπογραφίαι. Ἐφιλοπόνησε καὶ τοῦ Lopez de Vega τὴν προσωπογραφίαν.

Ἰωάννης Βαπτιστῆς Mayno ἐκ τοῦ τῆς γαλλίας τῶν Δουρηνικανῶν : (1569—1649) Πόλῳ ἐξετιμᾶτο εἰς Τολέδον. Ἐδίδαξε τὴν καλλιτεχνίαν ὡς τὸν Φίλιππον Δ', εἰς τὸν ὁποῖον τοῦ ἐνέπνευσε τὸν πρὸς τὰς ὠραίας τέχνας ἔρωτα καὶ ὅστις διώρισεν αὐτὸν διευθυντὴν τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καλλιτεχνικῶν ἐργασιῶν. Ὁραῖοι οἱ πίνακές του ὡς καὶ αἱ προσωπογραφίαι.

Ἀλέξανδρος Δοάρτε (1622) ἐξεργάσατο ἱστορικὰς σκηνάς, κυνήγια καὶ ζῶα.

Ἰωάννης De Ghirino (1564—1620) ὑπῆρξεν ἐπιφανὲς καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Θεοτοκόπουλος ἐτελεύτησεν ἐν Τολέδῳ τῷ 1625 καὶ ἐτάφη εἰς τὴν ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου.

ΣΠ. ΔΕ - ΒΙΑΖΗΣ

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ

*Ἀκούραστοι γρονθοῦν οἱ ἀντροεισμένοι
Καὶ φέγγει ἀκόμα μέσ' τὰ βλέμματά τους
ἢ λάμρι τῆς φωτιάς. Στὰ μέτωπά τους
λάμπει τῆς Δόξας τὸ φιλί. Δὲν μένει*

*καρδιά ποῦ νὰ μὴν πάλλῃ εὐτυχισμένη
περήφανη γι' αὐτοὺς, στὸ πέρασμά τους,
ποῦ μὲ γέλωτας ὁμοιοὶ κι' ἀθανάτους
λαμπρύναν τὴν Πατρίδα τὴ θλιμμένη.*

*Μὰ λείπουν πολλοί... Ποῦ πᾶνε τάχα;
Τί ἔγνων; Πέθαναν;... Ποτέ! Μοῖρα
δυνὸ πῆραν δρόμους μὲ χαρὰ στὰ στήθη*

*οἱ δοξασμένοι' ἄλλοι σὲ μᾶς γυρίζουν
κι' ἄλλοι στὰ Ἑλλήσια ἐκεῖ πανηγυρίζουν
τὴ Νίκη, μὲ ἡμιθέων κι' ἡρώων πληθύν!...*

Καθάρλα

MARIA E. ΖΑΜΠΑ

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΝ